

dural functions are distinguished during the preliminary investigation by the investigating judge: ensuring the legality and validity of restrictions on rights and freedoms of the participants of criminal proceedings and other persons; judicial review; the investigation to provide evidence.; judicial review; the function of the investigation to provide evidence. So, in general, it should accept the fact that the investigating judge doing judicial control has considerably more power. Indeed, with all activities of the investigating judge control (with certain remarks) can be called complaints against actions, inaction, decisions of investigator, prosecutor and verification of the grounds for entry into a dwelling or other property without approval to check the investigating judge for tacit investigative (detective) action in exceptional urgent cases. There is neither licensing authority nor ensure the legality and validity of the use of measures of criminal procedure compulsion, control features (in its general legal sense).

Key words: *investigating judge, powers, functions of criminal procedure, judicial review, providing evidence.*

Стаття надійшла 22 вересня 2015 р.

УДК 343.163:343.14

А. І. Палюх

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРОРОМ СВОЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

На підставі розгляду уявлень про доказування у кримінальному провадженні, КПК України розкрито особливості реалізації прокурором повноважень під час доказування у досудовому розслідуванні. Розкрито сутність управлінських відносин між прокурором – процесуальним керівником досудовим розслідуванням і слідчим. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення діяльності прокурора шляхом систематичного вивчення ним планів розслідування, що складаються слідчим, та з урахуванням давання вказівок у кримінальному провадженні.

Ключові слова: *прокурор, прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, досудове розслідування, доказування, форма участі прокурора у доказуванні під час досудового розслідування.*

Постановка проблеми. Посилення ролі прокурорів у діяльності сторони обвинувачення шляхом наділення їх повноваженнями здійснення нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ч. 2 ст. 36 КПК України) вимагає дослідження особливостей реалізації ними своїх процесуальних повноважень. До цього спонукає

й критичний аналіз наявних методичних розробок із особливостей здійснення прокурорського нагляду під час досудового розслідування через призму досвіду участі прокурорів у доказуванні за КПК України 2012 року.

Стан дослідження. Розробці питань теорії та практики прокурорського нагляду у кримінальному провадженні приділяли увагу С. А. Альперт, В. М. Бабкова, І. В. Гловюк, В. Г. Даєв, П. С. Елькінд, В. С. Зеленецький, І. М. Козьяков, О. М. Ларін, В. І. Малога, О. Р. Михайленко, О. Я. Мотовилоккер, В. Т. Нор, М. М. Полянський, І. В. Рогатюк, М. В. Руденко, В. М. Савицький, В. А. Стремівський, М. С. Строгович, Р. Р. Тарганюк, О. М. Толочко, М. В. Черноусько, М. Б. Уліщенко, Ф. Н. Фаткуллін, В. М. Юрчишин та інші. Їхні роботи сформували масив систематизованих знань про прокурорський нагляд як правовий інститут, діяльність прокурора у кримінальному провадженні, його процесуальний статус і співвідношення з відповідними статусами інших учасників кримінального процесу. З'ясуванню особливостей кримінальної процесуальної діяльності з доказування у кримінальному провадженні свої наукові розвідки присвячували такі вітчизняні та зарубіжні вчені-юристи, як О. С. Александров, В. Д. Арсеньєв, Р. С. Белкін, Т. В. Варфоломеева, В. П. Гмирко, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, В. Я. Дорохов, М. М. Єгоров, Г. Б. Карнович, Є. Г. Коваленко, В. Я. Колдін, А. А. Кухта, Ю. О. Ланцедова, В. К. Лисиченко, Д. А. Лопаткін, М. А. Погорецький, С. М. Стахівський, Ю. В. Худякова, М. Є. Шумило та інші. Праці цих науковців – значущий для теорії доказування, кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи та оперативно-розшукової діяльності комплекс уявлень про зміст, сутність і структурні елементи процесу доказування. Питання щодо прокурора як суб'єкта доказування висвітлювалося у публікаціях В. І. Баскова, В. В. Вапнярчука, Т. Ю. Іванової, Ц. М. Каз, І. М. Козьякова, Ю. В. Коренєвського, М. Й. Курочки, В. М. Литовки, І. Д. Перлова, О. Р. Ратінова, Р. Д. Рахуванова, В. М. Савицього, О. В. Семенка, Г. І. Скарєдова, Г. Г. Турілова, однак або як другорядний об'єкт розгляду серед інших учасників кримінального провадження, або як основний, але не за чинним КПК України.

Отже, сьогодні проблемні питання особливостей реалізації прокурором своїх процесуальних повноважень під час доказування на досудовому розслідуванні за КПК України 2012 року недостатньо досліджені.

Мета статті – на підставі узагальнення чинного кримінального процесуального законодавства, спеціальної літератури, прокурорської

та слідчої практики розкрити особливості участі у доказуванні прокурора процесуального керівника досудовим розслідуванням.

Виклад основних положень. Новели інституту доказування, пов'язані зі встановленням у ст. 23 КПК України вимоги безпосередності дослідження судом доказів і неможливості визнання доказами відомостей, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім виняткових випадків, зокрема передбачених ст. 225 КПК України, та ст. 317 КПК України, у якій визначається, що під час підготовчого провадження до обвинувального акта долучаються не докази, а документи та інші матеріали, дали підстави для стверджень окремих науковців, що під час досудового розслідування сторони збирають матеріали про джерела майбутніх доказів – носіїв даних про факти обставини, що підлягають доказуванню, а не докази. Докази ж з'являються в результаті змагального судового процесу в суді та покладаються в основу прийняття судом процесуальних рішень у справі. Тобто парадигма процесу доказування у кримінальному провадженні таким чином змінилася [12, с. 46–48; див. аналогічну аргументацію за законодавством РФ: 7, с. 311–320; 1, с. 23–24]. З такою позицією щодо оцінки нормативних положень КПК України погодитися не можемо з огляду на те, що: по-перше, її схвальне сприйняття ставить під сумнів реальну законність процесуальних рішень прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого під час досудового розслідування, по-друге, прибічники наведеної вище точки зору упускають положення загальної засади кримінального провадження – змагальність сторін і свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, зміст якої, зокрема, полягає в тому, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів (ч. 2 ст. 22 КПК України). Нетреба ще упускати положення ч. 6 ст. 9 КПК України, які визначають, що у випадках неоднозначного регулювання питань кримінального провадження, а це саме випадок між нормами, з одного боку ст. 317, а з іншого – ст. 22, 84 КПК України, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України. На користь нашої позиції виступають положення ч. 2 ст. 93 КПК України – сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, втручання та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних

дій, передбачених цим Кодексом. Тобто фактичні дані, отримані під час досудового розслідування шляхом здійснення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, є доказами. Тому на підставі наведених аргументів ми можемо стверджувати про безпідставність аргументації щодо збирання під час досудового розслідування носіїв даних про факти обставини, що підлягають доказуванню, а не доказів. І наголошуємо на неприйнятності приниження таким чином значущості для кримінального провадження результатів кримінальної процесуальної діяльності не тільки сторони обвинувачення, але й захисту на цій стадії процесу.

Поняття доказування – одне з найважливіших категорій теорії доказів – впродовж тривалого часу привертає увагу вчених. Вивчивши історію цього питання, бачимо, що в дореволюційний період процесуалісти спершу дотримувалися погляду на доказування як на логічну діяльність, яка полягала в обґрунтуванні істинності одних думок за допомогою інших [11, с. 162; 8, с. 166]. Сучасна юридична наука не відмовилася абсолютно від цієї концепції, проте вироблені й інші підходи до визначення поняття доказування як сукупність взаємопов'язаних процесуальних дій, що здійснюються чітко до встановленого законом порядку, спрямованих на збирання, перевірку, оцінку доказів і використанню їх з метою достовірного встановлення обставин кримінальної справи [2, с. 76–77; 4, с. 122; 13, с. 114].

Слід, однак, зауважити, що принципово інший підхід до вирішення проблеми змісту та сутності доказування простежується в роботах учених, які виділяють в ньому лише його логічний аспект і намагаються представити пізнання і доказування як різні, навіть протилежні за спрямованістю форми кримінальної процесуальної діяльності, розмежовуючи їх за часовою ознакою. Діяльність слідчого, прокурора з набуття знань про обставини події злочину представляється як така, що складається з двох частин: установлення, дослідження всіх обставин – власнепізнавальна діяльність, і доказування–здійснювана за правилами логіки діяльність з обґрунтування висновків, тез [5, с. 23–38].

Детально не аналізуючи наведені позиції, відзначимо, що zasadничим для нас є комплексне уявлення про доказування як про пізнавальну діяльність, що охоплює як здійснювані відповідно до норм кримінального процесуального закону пошуково-пізнавальні дії (слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові)), так і мисленнєві операції з оцінки, отриманої інформації, та аргументування прийняття

процесуальних рішень, що ухвалюються слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє найбільш повно розкрити особливості участі прокурора у доказуванні на досудовому розслідуванні. Ключем до їх розкриття виступають положення ч. 2 ст. 36 КПК України, згідно з якими прокурор є процесуальним керівником досудовим розслідуванням. Своєю чергою, як ми попередньо з'ясували, сутність досудового розслідування полягає в доказуванні у кримінальному провадженню на цій стадії. Правомірним буде визнання за прокурором повноважень із керівництва доказуванням під час досудового розслідування. Як влучно зазначає М. Й. Курочка, основне навантаження зі встановлення обставин, що мають значення для справи в цілях досягнення істини, звичайно, на слідчому [6, с. 53]. На нього покладається основний тягар збирання доказів під час досудового розслідування, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 36 та ч. 1, 2 ст. 40 КПК України. Запроваджений чинним КПК України нагляд прокурора за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням виступає основою формування управлінських відносин між прокурором, що є процесуальним керівником у конкретному кримінальному провадженні, та слідчим, що його розслідує. Особливостями таких управлінських відносин є те, що вони передбачають, з одного боку, обов'язок слідчого погоджувати у прокурораклопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, повідомлення про підозру, проведення у передбачених КПК України випадках слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, подавати йому на затвердження обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, а з іншого – залишають за слідчим право самостійного початку досудового розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України, проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, доручати їх проведення відповідним оперативним підрозділам, призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом, приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, зрештою щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України, здійснювати інші повноваження, передбачені кримінальним процесуальним законом (ч. 2 ст. 40 КПК України). Слідчий, згідно із ч. 1 ст. 40 КПК України, має займати активну позицію в кримінальному провадженні, не чекати від прокурора, що є його процесуальним керівником, вказівок щодо подальших дій. До цього його стимулює покладена на нього у ч. 1 ст. 40 КПК України відповідальність за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій, за гарантованої

йому самостійності у процесуальній діяльності (ч. 5 ст. 40 КПК України). Попри це, законодавець не дистанціює прокурора від діяльності слідчого зі збирання доказів у кримінальному провадженню, а закріплює за ним можливість у необхідних випадках особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України, доручати проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом, приймати процесуальні рішення, у випадках, передбачених КПК України, повідомляти особі про підозру, пред'являти цивільний позов, затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акту, клопотань про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання (п. 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13 ч. 2 ст. 36 КПК України). Прокурор також має право давати слідчому письмові вказівки з питань досудового розслідування кримінального правопорушення, які є для останнього обов'язковими до виконання (ч. 1 ст. 36, ч. 4 ст. 40 КПК України). Як свідчать результати проведеного нами опитування прокурорів, письмові вказівки виступають одним із найефективніших засобів керування процесом доказування у кримінальному провадженні через корегування прокурорами версій слідчого, переліку, конкретних завдань і строків проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на їх перевірку. Нами оцінюється як прогресивна та така, що не суперечить положенням КПК України, практика прокурорів щодо ознайомлення з планами розслідування у кримінальних правопорушеннях, за якими вони є процесуальними керівниками. Зазначимо, що доцільно це робити не тільки на початку кримінального провадження чи у випадках заміни прокурора процесуального керівника, але й періодично впродовж досудового розслідування за обов'язковою участю слідчого, від якого можна одразу отримати пояснення щодо його бачення напрямів і засобів розслідування.

Висновки. Вважаємо, що трактування змісту ст. 23 та 317 КПК України не дають підстав стверджувати про те, що під час досудового розслідування сторони кримінального провадження збирають матеріали про джерела майбутніх доказів – носії даних про факти обставини, що підлягають доказуванню, а не докази. Під час досудового розслідування здійснюється збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом, на що вказано у ч. 2 ст. 93 КПК України.

Доказування у кримінальному провадженні – це пізнавальна діяльність, що охоплює як здійснювані відповідно до норм кримінального процесуального закону пошуково-пізнавальні дії (слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові)), так і мисленнєві операції з оцінки, отриманої інформації, та аргументування прийняття процесуальних рішень, що ухвалюються слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Досудове розслідування у кримінальному провадженні здійснюється у формі доказування. Запроваджений чинним КПК України нагляд прокурора за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням виступає основою формування управлінських відносин між прокурором, що є процесуальним керівником у конкретному кримінальному провадженні, та слідчим, що здійснює доказування. Особливостями таких відносин є те, що слідчий, знаходячись у процесуальному підпорядкуванні прокурору, повинен займати активну позицію у кримінальному провадженні, не чекати від прокурора вказівок щодо своїх подальших дій (ч. 1 ст. 40 КПК України). Прокурор наділений, відповідно до п.п. 4–7, 11–13 ч. 2 ст. 36 КПК України, повноваженнями особистої участі у збиранні, оцінці та використанні доказів для прийняття відповідних процесуальних рішень. Письмові вказівки прокурора виступають одним із найефективніших засобів керування процесом доказування у кримінальному провадженні через корегування ними таким чином версій слідчого, переліку, конкретних завдань і строків проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на їх перевірку. Для підвищення ефективності вказівок прокурорам необхідно періодично впродовж досудового розслідування на участі слідчих ознайомлюватись із планами розслідування у кримінальних провадженнях.

1. Александров А. О значении концепции объективной истины / А. Александров // Российская юстиция. – 1999. – № 1. – С. 23–24.

2. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / Анатолий Рафаилович Белкин. – М.: Норма, 2005. – 528 с.

3. Лазарева В. А. Суд присяжных и теоретические проблемы доказывания / В. А. Лазарева // Правовые формы и эффективность доказывания

по уголовным делам: межвузовский сборник статей. – Самара, 1996. – С. 53–65.

4. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве: монография / Михаил Макарович Михеенко. – К., 1984. – 122 с.

5. Кергандберг Э. М. О некоторых вопросах соотношения познания и уголовно-процессуального доказывания / Э. М. Кергандберг // Вопросы применения уголовно-процессуального законодательства. Труды по правоведению. – Тарту: Изд. Тарт. ун-та, 1982. – Вып. 598. – С. 23–38.

6. Курочка М. Дотримання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність / М. Курочка // Вісник прокуратури. – 2003. – № 7. – С. 52–56.

7. Пашин С. А. Доказательства в российском уголовном процессе / С. А. Пашин // Состязательное правосудие: труды научно-практических лабораторий. – М., 1996. – Вып. 1. – Ч. 2. – С. 311–320.

8. Спасович В. Д. Теория судебно-уголовных доказательств // Сочинения В. Д. Спасовича / В. Д. Спасович. – СПб., 1890. – Т. III: статьи, диссертации, лекции юридического содержания. – 544 с.

9. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / Михаил Соломонович Строгович. – М., 1971. – Т. 1. – 470 с.

10. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / Иван Яковлевич Фойницкий; под общ. ред. А. В. Смирнова. – [репринт третьего изд., 1910]. – СПб.: АЛЬФА, 1996. – Т. 2. – 1996. – 552 с.

11. Шумило М. Є. Поняття «докази» у кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі / М. Є. Шумило // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 2 (150). – С. 40–48

12. Якубович Н. А. Понятие доказывания в советском уголовном процессе / Н. А. Якубович // Советское государство и право. – 1965. – № 7. – С. 113–120.

Палюх А. И. Особенности реализации прокурором своих процессуальных полномочий при доказывании на досудебном расследовании

На основе рассмотрения представлений о доказывании в уголовном производстве, УПК Украины раскрыто особенности реализации прокурором полномочий при доказывании на досудебном расследовании. Раскрыто сущность управленческих отношений между прокурором, процессуальным руководителем досудебного расследования и следователем.

Сформулировано предложения по совершенствованию деятельности прокурора путем систематического изучения им планов расследования, составляемых следователем, и с учетом дачи указаний по уголовному производству.

Ключевые слова: прокурор, прокурорский надзор в форме процессуальное руководство досудебным расследованием, досудебное расследование, доказывание, форма участия прокурора в доказывании в ходе досудебного расследования.

Palyuh A. I. Implementation details of their procedural powers of the prosecutor during the pre-trial investigation of proof

On the basis of the consideration of representations of proving in criminal proceedings, the criminal procedural law of Ukraine, modern prosecutorial and investigative practices the features of the implementation of their powers by the prosecutor in proving during the pre-trial investigation are disclosed. It is grounded inconsistency of views of individual scientists who do not admit evidence of the actual data collected during the pretrial investigation. Based on the approach to the definition of proving in criminal proceedings as a cognitive activity, which includes both law search and cognitive actions (investigating (search), tacit investigating (search)), mental operations to assess received information and argumentation of procedural decision by the investigator, the prosecutor, the investigating judge, the court, revealed the role of the prosecutor in the proving process, the essence of the management of relations between the prosecutor the head of procedural pre-trial investigation and the investigator. The proposals for improving the activity of the prosecutor through a systematic examination of the investigation plan, compiled by the investigator, and taking it into account while giving instructions on the criminal proceedings are formulated.

Key words: *prosecutor, public prosecutor's supervision in the form of a procedural manual pre-trial investigation, pre-trial investigation, evidence, form of participation of the prosecutor in proving in pre-trial investigation.*

Стаття надійшла 31 серпня 2015 р.

УДК 323.2+316.485.26

**І. М. Рижов,
В. І. Строгий**

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПРОТИСТОЯТИ ТЕРОРИЗМОВІ

Розглянуто проблемні питання антитерористичної підготовки цивільного населення та задоволення суспільної потреби в кадрах, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму у проведенні антитерористичної операції. Визначено основні напрями роботи з розвитку антитерористичних здібностей громадянського суспільства.

Завдання спеціальної антитерористичної підготовки і цивільного населення, і співробітників спеціальних підрозділів може бути реалізоване із використанням сучасних інформаційних технологій, мережових сервісів і систем дистанційного навчання.

Ключові слова: *тероризм, боротьба з тероризмом, антитерористична підготовка, антитерористична операція, інформаційна технологія.*